

עבודת האחות האונקולוגית כהתקיימות בתוכה של דילמה מתמדת המבקשת פיתרון, מהו?

או:

המורליסט לעומת הטאואיסט- נקודות מבט שונות לפיתרון בעיות

ליויה כסלו

מבוא

מאמר זה נכתב מתוך שיחות אינטנסיביות וממושכות עם פילוסוף, המכנה עצמו "ג'ורג'יקו הליצן הצרפתי". שנים על שנים שהוא עמל לפיתוחה של השפה הליצנית בהשראת המבט הטאואיסטי*.

המאמר יביא נקודות מבט (מורליסטית וטאואיסטית), תהיות, שאלות ומחשבות הנוגעות לסיטואציות בהן נתקלים האחים והאחיות העוסקים בתחום האונקולוגיה בעבודתם היומיומית. זאת בעקבות חשיפה ראשונית בלבד של כותבת המאמר להשקפה הטאואיסטית. נושא הטאואיזם הוא רחב, מורכב ועמוק, ודורש למידה ארוכת שנים, על מנת שניתן יהיה להרגיש יותר בטוח באימוץ נקודת מבט כלשהי וכתובת מאמר בנידון. יש לקחת זאת בחשבון בעת קריאתו. חשוב שהאחים והאחיות העוסקים בתחום ישאלו את עצמם שאלות אודות נקודת מבטם, כשהם נדרשים לפעול (או

להימנע מפעולה) במצבים הנתפסים בעיניהם כמורכבים. ייתכן שהם יזהו יסודות טאואיסטים בעצמם למרות שלא נחשפו לנושא מעולם, ואז יוכלו לשים לב אליהם בעתיד ולתרגל אותם. וייתכן שהחשיפה לנקודת המבט הזו תהיה חדשה עבורם ותעורר בהם סקרנות להעמיק בנושא ולשאל את עצמם, האם נכון להם לאמץ יסודות ממנה.

האם נקודת המבט הטאואיסטית יכולה להקל את מצוקתם הרגשית של האח והאחות העוסקים בתחום האונקולוגיה? בשעה 03:00 בלילה, סמדר, האחיות העובדות במחלקה לפדיאטריה אונקולוגית, משתפת את משה, אביה של מעין בת העשר המוגדרת במצב סופי, על ההחלטה לתת לה כעת תרופות הכוללות גם אופיואידים כדי להקל במהרה על סבלה. משה מגיב בכעס ואף בתוקפנות ומביע התנגדות עיקשת להחלטה. הוא נראה כשרוי במצוקה קשה. מצד אחד רואה

*הפילוסוף פרסם באתר TEF (אתר בנושא תזונה), את מתכון "הקציצות של ג'ורג'יקו הליצן הצרפתי". הכתוב שם הוא הרבה מעבר למתכון ומביא הצצה למבט הטאואיסטי.

ליויה כסלו, RN, MA - אחות ראשית, האגודה למלחמה בסרטן.

livia_k@cancer.org.il

בהתייחס ליחסי אחות-מטופל-בני משפחה, באותם רגעים בהם היא ניצבת מול האדם החולה ובני משפחתו, מלווה בתחושה שמצפים ממנה לפעול, להביע דעה או עמדה מקצועית ולחזור לפתרון מידי הולם, היא מגלגלת מחשבות אודות הפעולה המדויקת שעליה לעשותה. הרבה פעמים מחשבותיה מורכבות מפני שהן אווזות בו זמנית נקודות מבט שונות שכולן נראות לה נכונות; נכונות במידה שווה מבלי שנקודת מבט אחת עדיפה על האחרת. בחלק מהמקרים היא אף אינה יודעת להגדיר לעצמה במדויק מה היא חשה ביחס לסיטואציה הספציפית. כל שהיא נתונה בו באותו הרגע, הוא ההורר בינה לבין עצמה מהו הדבר הנכון שיש לעשותו או להגידו. בשלב ראשוני זה, בו האחות חושבת שמצופה ממנה תגובה מקצועית מיידית, ייתכן והיא חשה סוג של אי נעימות, בלבול, חוסר שקט, מבוכה, חוסר ביטחון, אבדן עצות, וכיוצא בזה ביחס לפעולה שיש לנקוט בה.

האם באותם המצבים, באותו רגע ראשוני, שבו עולה השאלה מהו הנכון לעשותו/או ומהו הנכון להגידו (היגד כפעולה), הן שאלות שעל האחות האונקולוגית לשאול את עצמה? האם ישנה התנהגות מקצועית הנחשבת כ"נכונה" או כ"לא נכונה" כאשר האחות נקלעת למצבים המעוררים בה קונפליקט פנימי? האם ישנם כללי אתיקה וחוקים מוסריים ברורים ונחרצים שיכולים לכוון אותה כיצד נכון וראוי לנהוג? או שקיימת אפשרות נוספת, שמסכימה לוותר על התנודה המציקה שבין הנכון ללא נכון, להרפות מהקונפליקט הפנימי והדילמה ולומר: כרגע אינני יודעת ועלי לתת לעצמי את האפשרות לשהות באי הידיעה, ותוך כדי כך להמשיך ולאסוף נתונים, לעשות עם עצמי עבודה פנימית יחד עם הנוגעים בדבר, וכל זה מתוך הנחה טאואיסטית, שהנכון, טבעו לגלות את עצמו לנגד עיניה של האחות. כל זאת אם וכאשר היא תעז לתת מקום רחב יותר לתבונה הפנימית שלה (האינטואיציה) לעלות ולצוף. בעבודה זו ארצה לפתח את הרעיון הטאואיסטי כסוג של אסטרטגיה התמודדות, שמחייבת למידה ואי אפשר לרכוש את המיומנות הזאת דרך תיאוריות של עשה ואל תעשה; האסטרטגיה הזאת קוראת לחקירת המושג הנקרא: אינטואיציה ותבונה הלב.

במוקד המאמר יעמוד אם כן הניסיון לדון בשאלה, האם כשאחות האונקולוגית פוגשת מצבים המחייבים יכולת למבט מרובה פנים, האם אז הפתרון צריך להישען על גישות מוסריות המגדירות בצורה נוקשה את המוסרי ה"נכון" לעשותו לעומת ה"בלתי נכון" לעשותו כי הוא לא מוסרי, או שבמצבים הללו יש לנטוש את הגישות המוסריות הללו ולאמץ אסטרטגיית פעולה המשוחררת מראיה כזאת ונשענות על הגישה "הטאואיסטית".

את גתו סובלת וחסרת מנוחה, ומצד שני לדבריו, משמעות הפעולה של מתן מורפין היא כניעה, ויתור וקיצור חייה של ביתו. הוא לא מסוגל להיות קשוב להסבריה של סמדר.

אורנה, אחות מרכזת תחום סרטן השד, מקבלת שיחה בשבע בערב מחגית בת ה-30, שאובחנה לאחרונה כסובלת מסרטן שד. חגית נשמעת נסערת. תוך כדי ככי, היא מבקשת ואף דורשת מאורנה האחות, שתדאג להחליף את ד"ר הרפז, הרופאה המטפלת בה. לדברי חגית, ד"ר הרפז אינה נתפסת בעיניה כבעלת ניסיון. היא משרה עליה הססנות וחוסר ביטחון. היא דורשת שהאחות תדאג שרק רופאה בכירה תטפל בה.

משמרת ערב. עומס העבודה במחלקה רב, מצב שבו מספר מטופלים אינו יציב והם זקוקים למעקב וטיפול אינטנסיביים. שולה האחות נכנסת לחדרה של רבקה, בת 28, אמא חד הורית לילדה בת שלוש. מה שתפס את עינה של שולה האחות הוא עיניים פעורות אחוזות פחד ואימה. רבקה אומרת לאחות: אני מאד פוחדת. אני לא רוצה למות מסרטן. אני לא יכולה לחשוב שבתי תהיה יתומה. שולה האחות חשה חוויה מטלטלת, היא מתארת תחושה של הליכה לאיבוד, חוסר אונים ושהיא נדבקת בפחד של רבקה. באותו הרגע אחות נוספת קוראת לה להגיע דחוף, משום שמטופל שהגיע מהמיון עקב Neutropenic Fever זקוק לטיפול מידי.

מחלתו של מוריס הלכה והתקדמה חרף הטיפולים האונקולוגיים. חנה אשתו דורשת ממרים האחות לא לשוחח איתו על מצבו ועל המוות הצפוי, פן הדיבור יהפוך לנבואה שמגשימה את עצמה (עין הרע). היא מבקשת ואף מתחננת בפני הצוות המטפל לא "להרים ידיים", להימנע מלדבר עם בעלה על מצבו הרפואי וטוענת שיש להרבות בתקווה ותפילה ולצפות לנס. בשבת בבוקר, בעוד חנה שוהה בביתה, במהלך שיחה של מרים האחות עם מוריס, הוא מביע בפניה את רצונו לפגוש רב בהקדם, בטרם יאבד את יכולתו להשמיע את קולו ורצונותיו. מרים ממשיכה לשוחח עמו אודות תחושותיו ומשאלותיו. למחרת משתף מוריס את חנה אשתו בתוכן שיחתו עם האחות. חנה מפגינה כלפי האחות מרים כעס עז על כך שנהגה בניגוד מוחלט לדרישתה, וכאשר מצבו הולך והתדרדר, אף מטיחה בה אשמה נוקבת, על פיה ההתדרדרות במצבו נובעת משיחתה עמו על המוות במקום על תפילה ותקווה לנס ולריפוי.

פעמים רבות האחות האונקולוגית מוצאת עצמה נדרשת לעמוד אל מול מצוקה רגשית עמוקה, אותה היא חווה במצבים הנתפסים בעיניה כמורכבים, אליהם היא נקלעת בעבודתה היומיומית. לעיתים קרובות מצבים אלה בלתי מתוכננים ובלתי צפויים והם יכולים להיות קשורים ליחסי מטופל-בני משפחה, מטופל-אחות, בני משפחה-אחות, אחות-רופא, אחות-איש צוות אחר, אחות-אחות, אחות-הנהלה ועוד.

הגישה המורליסטית והגישה הטאואיסטית

הגישה המורליסטית/המוסרית (דהן, 2016; וולף, 2008; קאנט, 1986, 2001), שמזוהים איתה בין השאר אריסטו, קאנט וקונפוציוס, מושתתת על האתיקה- תורת המידות, העוסקת בשאלה מהו "מעשה ראוי" ומהו "מעשה שאינו ראוי". שאיפתה לקבוע מטרות, יעדים וכללים שעל פיהם האדם מכוון עצמו כיצד להתנהג. היא דנה בכללי המותר והאסור, הנכון והלא נכון שיש להימנע ממנו. מגישה זו נגזר קוד אתי מקצועי, הכולל סדרת כללי התנהגות ראויים ובלתי ראויים של עשה ואל תעשה, הרלוונטיים למקצועות ספציפיים, ובכללם מקצוע הסיעוד.

כשמדברים על מעשה נכון ולא נכון, ראוי ושאינו ראוי, יש שיטענו שנורמות אתיות משתנות מחברה לחברה, ממקום למקום, ומעת לעת, שפירושו, שהקביעות אודות הראוי ושאינו ראוי לא יכולות להיות מוחלטות, אף כי מעת לעת קמו מורליסטים מוחלטים שחתרו לנסח קודים מוחלטים שיתאימו לאדם באשר הוא אדם בלא קשר לבית גידולו (וולף, 2008).

עוד מימי יוון העתיקה, הפילוסופים הצביעו על יחסיות המוסר; לפי סוקרטס, "המידה הטובה", המהווה את אבן היסוד בהתנהגות האתית, היא שאלה מתמדת המבקשת את האדם לבחון אותה בכל רגע נתון. הוא סרב לחשוב עליה באופן נחרץ וחד משמעי. בעיניו היא לא יכולה להיות מנוסחת בערכים מוחלטים ובקודים מוחלטים שסוגרים את השאלה. בדיאלוג שלו מול אלה הטוענים שהם יודעים את התשובה (המורליסטים למיניהם), הוא הראה להם שכל תשובה שהם מספקים אודות תכונתה של המידה הטובה, נידונה לסתירה פנימית ואי אפשר לבסס שום פעולה הנסמכת על ידיעתה. סוקרטס אהב להשאיר את השאלה הזו כשאלה פתוחה, כי הוא הבין דבר מה עמוק שלא היה מובן לאנשים שחיו בתקופתו, ובמובן מסוים הוא אינו מובן עד היום. נדמה כי הטאואיסטים מבינים על שום מה, ששאלת המידה הטובה (המעשה הראוי הנגזר ממנה), חייבת להישאר פתוחה ולא להיסגר הרמטית מאחורי שיטות כובלות וסוגרות (Harman ו-Kellenberger מאוזכרים אצל וולף, 2008). עובדה זו מרמזת כי המידה הטובה והמעשה הראוי תלויים בכל כך הרבה גורמים משתנים, שזה מחייב מגע אינטואיטיבי עם הרגע החי החד פעמי דרכה של השאלה: מה הרגע הזה מבקש ממני? מה אותה אישה צעירה שנתקפת בהלה לנוכח מותה האפשרי וגזר דין של יתמות שהיא גוזרת על ביתה, מה המפגש החד פעמי הזה מבקש ממני, בצרוף של היותי אחות מקצועית ואדם רגיש וחומל הנתקף פחד? נדמה כי הרגע הזה מבקש ממני חקירה פנימית. מה מקור הפחד שלי? שהרי ברור שהמעשה הנכון איננו יכול לנבוע מתוך פחד. כי מתוך הפחד נובע רק דבר אחד: בלבול וצורך פנימי להדוף את

הפחד על ידי פעולות סרק שיכולות להיות גם דיבור סתמי כמו: "תחשבי חיובי". המקרה הזה הספציפי מדגים עד כמה המידה הטובה והמעשה הראוי הנגזר ממנו מחייבים מפגש של אחות עם עצמה ברגע החי שיש לו הרבה ממדים והוא בלתי ניתן למסגור בתוך מערכת הפעלה חד ממדית.

דילמה מוגדרת במילון כ"בררה, בחירה בין שני דברים מתנגדים, מצב מסבך וקשה לפתרון" (אבן שושן, 2004 עמ' 182). פתרון דילמה אתית מעצם טבעו אינו יכול ליישב את הקונפליקט הפנימי באופן מלא כיון שהעדפת חלופה אחת, תציף בעייתיות שבאי קבלת החלופה המנוגדת. משמעות הדבר היא שלעולם בדילמה, על פי הגישה האתית, התוצאה תהיה בלתי משביעת רצון לחלוטין, אלא תהיה משום "הרע במיעוט" (וולף, 2008). מאידך, השפה הטאואיסטית חותרת ליתר את קיומן של דילמות בעולם, ובעצם היא מבקשת מהטאואיסט לחולל תנועה שתיישב באופן טבעי את הדילמה, תמוסס את המאבק הפנימי והחיצוני שהדילמה יוצרת. האם זוהי משאלה בלתי מציאותית? פרי סוג של ראייה אופטימית שאי אפשר לממש אותה?

מבחינת הטאואיסט, ישנה שאלה מתמדת והיא: מהו מקור הדילמה כפיצול? והוא משיב כי ידיעת המקור, יש בכוחה להפחית את המתח והקונפליקט שהדילמה יוצרת עד כדי העלמתו. זה אומר, שהטאואיסט חייב לעשות דיבור עם עצמו ולשאל מה בו מתפצל בין אפשרויות, ולהשיב על השאלה הזאת, גם ביחס למקרה הקונקרטי וגם ברמה היותר מופשטת- מעבר למקרה הקונקרטי.

גם אם הטאואיסט רואה שהדילמה לא ניתנת לפיתרון בתוך המציאות הסרבנית, הוא כל הזמן ישאל את עצמו, מהו שמן הראוי לעשותו על פי תפיסת המידה הטובה כדי להמיס את הקונפליקטים הבאים מן החוץ ומבפנים, ואם הוא ייווכח שפעולתו איננה יעילה, הוא ירפה מן המאמץ להביא לכדי פתרון את מה שאי אפשר לפתור אותו.

הטאואיזם או דאואיזם (ווטס, 2010; סמוליאן, 1997; צ'ואנג דזה, 2010), הינה פילוסופיה סינית עתיקה. משמעות ה"טאו" בשפה היומיומית היא דרך, אם כי זהו מושג מופשט שלא ניתן לתיאור. הטאו הוא סוג של נוכחות מתמדת ברגע החי בחברת שאלה שכל הזמן מתחדשת: מהו הנכון לעשותו ברגע נתון, בקונסטלציה חד פעמית. לוח 1 מסכם הבדלים בין נקודות המבט של המוראליסט והטאואיסט.

נדגים דרך מקרה אחד מהשדה הקליני את ההבדלים בין שתי הגישות השונות, זו של המורליסט (המניחה כי לכל דילמה יש תמיד קווים מנחים הניתנים להגדרה וליישום), לעומת זו של הטאואיסט (שאינו פותר דילמה אלא מחפש את הנכון לעשותו ברגע נתון חד פעמי). המקרה ינותח בהתאם לגישה המורליסטית על פי מודל לקבלת החלטות

לוח 1: ההבדלים בין נקודת המבט של המוראליסט לזו של הטאוואיסט

טאוואיסט	מוראליסט
מעוגן בתוכה של אי הפעולה. מכיר את אומנות הפעולה שבאי הפעולה. שלילה מתמדת של פעילות סרק.	מעוגן בתוכה של הפעולה.
ההיות מתבונן מתוך השקט.	ההיות פועל.
מחכה בסבלנות לפיתרון. מאפשר לבעיה לפרוח. יודע כי רק מתוך כך הפיתרון יתגלה כך מתוך עצמו.	יוזם כל הזמן פתרונות אפשריים. חותר לסלק את הבעיה.
מעוגן בתהליך.	מעוגן בתוצאה.
תהליך איטי המצמיח את הפיתרון.	חוסר סבלנות לתהליכים איטיים. הפתרון חייב להיות מהיר.
יודע להכיל סתירות פנימיות מבלי לרצות לסלקם מיד. מכיר בעובדה כי דילמה היא המצאה מחשבתית.	איננו יודע להכיל סתירות פנימיות, ועל כן שואף לסלקם מיד.
מעוגן בשאלה המתמדת: הטוב העילאי מהו? מטיל ספק בכל תשובה זמנית הניתנת לשאלה הזו.	מעוגן בתשובה האופטימלית שיש לחתור למימושה וממעט להטיל בה ספק.
יודע להכיל את אי הידיעה, ועל כן מכיר בחשיבותה של השאלה המתמדת. איננו נזקק לביטחון הקיומי שבדאות. מוכן לפגוש בעובדה כי פעמים הבעיה לא ניתנת לפיתרון, ואז לא יכפה פיתרון מלאכותי.	אי הידיעה מאיימת על הקיום כולו, על כן יש לסלקה על ידי יצירת פתרונות מחשבתיים. זקוק לביטחון הקיומי שבדאות. קדם מניח שאף כי לא תמיד אפשרי פיתרון אופטימלי, יש להימנע מהשארת הבעיה ללא פיתרון. במקרים כאלו יקח את התפקיד של כפיית הפיתרון.
הטאוואיסט יודע באופן בלתי אמצעי (באינטואיציה) את קיומה של מציאות עילאית, שבה ישנה זרימה חופשית של שפע בעולם (במובן של הרמוניה והבנה שמאפשרים את קיומה של האהבה וממעטים את הדגש על קונפליקטים ומאבקים בלתי סופיים), אבל בו בזמן יודע גם כי המציאות הזו חסרה (כי יש משהו שחוסם את הדרך אליה) בתוך הקיום כך כפי שהוא.	המורליסט יוצא מתוך הנחה, שהמציאות הקיומית כפי שהיא נתפסת על ידי האדם מוגבלת, היא מכילה קונפליקטים, צרכים סותרים, דילמות ומאבקים המבקשים פיתרון.
פתרונה של הבעיה יוצא מתוך הנחה זו ומחייב על כן את השאלה המתמדת: מהו המקור העמוק של החסר (שמיוצג לעיתים על ידי קונפליקט)?	כדי להשיב את הסדר, יש למצוא את הפיתרון האופטימלי במסגרת עולם האילוצים שהמציאות הנתפסת כופה. בראיה הזו אין מקום למבט אל עבר מציאות עילאית. זו נחשבת לפעמים לתפיסה ילדותית בלתי בוגרת. המורליסט רואה באופן בולט את המגבלה.
כשהפרידה העילאית מתאפשרת, היא מאפשרת מפגש עם המציאות העילאית, ושם מתחולל רגע של חסד ההימלאות באהבה, רגע של חיבור נדיר אל הטוב העילאי; נגיע לטוב העילאי כשנגיע לרגיעה ביחס למחשבות שלנו. הטאוואיסט מחזיק בראשו שקיימת אפשרות עילאית, גם במקום שנתפס כאפלה גדולה מאד; הטאוואיסט רואה את המגבלה, אך גם את מה שנמצא מעברה. לעת פרידה, במקום הגבוה שלה, האדם חש כי הקיום שלו איננו נפרד מכל המקיף אותו. הוא חש עצמו מעורב כולו במין האנושי. הפרידה העילאית מחוללת מפגש בְּאהבה כמצב של תודעה, כלומר, כשנמצאים באהבה, התודעה במצב אחר.	המורליסט רואה באופן בולט את המגבלה.

אתיות (ברגמן מאוזכרת ומודגמת אצל רובינשטיין, 2013).
 אותו מקרה קליני ינותח גם על פי הגישה הטאואיסטית.

יעקב מאושפז במחלקה האונקולוגית. בבדיקה הסתבר שיש עדות להתקדמות מואצת של מחלתו, למרות שקיבל כבר את כל קווי הטיפול הידועים לטיפול במחלתו. ההחלטה הרפואית שהתקבלה היא להתחיל טיפול פליאטיבי בלבד במטרה להקל על סבלו. במהלך משמרת לילה, בעת שהאחות תמר נוכחה לדעת שיעקב מתקשה להרדם, היא ישבה לצידו ושוחחה עמו. הוא הביע בפניה משאלה לשוב בהקדם לביתו שבמושב ולסיים את חייו בסביבה מוכרת ואהובה עליו, מול השדות הנשקפים מחדרו ובינות לעצי הבוסתן שבגינתו, אותם טיפח בשקדנות רבה לאורך כל חייו הבוגרים. בעקבות השיחה, האחות נמלאה שביעות רצון ואף חשה התרוממות רוח על כך שיעקב הרגיש נוח בנוכחותה, ופתח את ליבו בפניה לומר לה את משאלתו האחרונה לעת פרידה מן העולם. האחות חשה באינטואיציה שלה כי זה היה רגע מאד אינטימי שלה עם יעקב, וכי משהו בלתי ניתן להסבר בשפה הכללית ושקשור בעמידה שלה מולו, גרם ליכולת שלו לנסח את הצורך שלו בהתקיימותה של פרידה ראויה מן העולם. מטון דיבורו אפשר היה להבין שהוא מאד רגוע ושלו אל מול הבחירה לסיים את חייו בביתו ולא בבית החולים. ויחד עם זאת, תמר האחות שאלה את עצמה את השאלה המתמדת, שהיא במובן מסוים שאלה טאואיסטית: מהי הפרידה הראויה מן העולם, ומה תפקידה של זו בעבור האדם הנוטה למות? זו שאלה לא פשוטה ואי אפשר להשיב עליה בשפה הכללית היומיומית. אבל ברור, כי מתוך ההסתכלות על השאלה הזאת, יכולות להיגזר מספר פעולות מדויקות ביחס לתנאים שיש לחולל כדי שפרידה כזאת תהפוך להיות אפשרית. האחות גם הבינה, אף כי יעקב לא אמר זאת במפורש, כי פרידה כזו עלולה להיתקל במכשולים חיצוניים, שהתבררו בהמשך כנכונים. היא הודתה לו על כך שהוא משתף אותה במחשבותיו ונותן בה אמון והבטיחה לו לטפל בבקשתו למחרת בבוקר. היא היתה חדורת הבנה בצורך לסייע ליעקב לממש את משאלתו בהקדם ובכך לאפשר לו פרידה שלוה יותר מן העולם על פי משאלת ליבו.

למחרת רחל, אשתו של יעקב, פנתה אל האחות תמר ללא ידיעתו והביעה בפניה פחד עמוק עד כדי אי מסוגלות לדמיין את הסיטואציה, שבה מצבו של בעלה יתדרדר והיא תהיה נוכחת בתהליך גסיסתו. עוד הוסיפה רחל, כשרעד אוחו בקולה, שכשהיא מעלה במחשבתה את רגעי נשימותיו האחרונות בבית, היא יודעת שתאבד את עשתונותיה ולא תוכל לשאת את הרגע הזה ללא נוכחותו של צוות רפואי. היא ביקשה מתמר שתעשה את הכל כדי שהצוות לא ישחרר את בעלה הביתה. עוד ביקשה ממנה לדאוג לכך שהצוות

לא יספר לבעלה על בקשתה זו, פן ייפגע ויפרש זאת באופן שלא התכוונה אליו, כמו אומרת שבקשה זו, אף אם מנוגדת לבקשת בעלה, לא נובעת מרוע והתנגדות למלא אחר בקשתו האחרונה, אלא נובעת מתוך פחד עצום בלתי נשלט להיות נוכחת חסרת אונים ברגעיו האחרונים. הטאואיסט יטיל ספק, כי הוא כל הזמן מטיל ספק ושואל מהי האמת הפנימית המוסתרת. הוא גם ישאל מה שורש בקשתו של יעקב. הוא ישאל את יעקב ישירות כדי לאפשר לו להבין את עצמו. כמו כן, הטאואיסט לא יסכים לשתף פעולה עם בקשתה של האישה בהסתרת האמת. יש לו תחושה אינטואיטיבית שזה לא ראוי. עם זאת הוא אינו מטיף מוסר. הוא מבין את הצורך של שניהם וינסה להביא אותם למקום שלא יזדקקו להימנע מלומר את האמת זו לזה, אם כי תיתכן האפשרות שבסופו של דבר כן יגיע להחלטה לשתף פעולה עם האישה.

כמו כן, יש לציין ששלושה אנשים מאושפזים במחלקה פנימית ומצפים להעברתם בהקדם האפשרי למחלקה האונקולוגית ברגע שתתפניה מיטות אשפוז. אחד מהם עם מחלה מתקדמת מאד, מוכר שנים למחלקה האונקולוגית, ומתחנן להעבירו לצוות שהוא מכיר ובו הוא בוטח, כדי להקל על סבלו הפיזי, הנפשי והרוחני. לדבריו: "אחרי כל כך הרבה שנים של טיפול, דוקא בסוף חיי אתם זונחים אותי?" האדם השני אושפז עם אלח דם ופאנציטופניה וזקוק לטיפול אינטנסיבי בחדר בידוד ולצוות האונקולוגי המיומן לטפל במצבי חרום כגון אלה. השלישי, זה עתה אובחן במחלקה הפנימית כחולה בסרטן ומצפה להעברה לצורך הדרכה, תמיכה בו ובבני משפחתו והתחלת טיפול.

תמר האחות עומדת מול דילמה מרובת ממדים. ממד אחד הוא ביחס ליעקב ורחל אשתו. ממד שני הוא מול מטופלים ובני משפחה שזקוקים למיטה האחת שיכולה להתפנות בשלב זה ויש להחליט איזה מקרה להעדיף. ושתי הדילמות האלה, במציאות שנוצרה, מתנגשות בעצמן זו בזו.

השלב הראשוני

בשלב הראשוני תמר חשה רגשות מעורבים. מצד אחד היא שמחה על כך שגם יעקב וגם רחל אשתו חשו בנוח לשתף אותה בכנות ובפתיחות בחששותיהם ובמשאלותיהם. הדבר עורר בה סיפוק מהמחשבה שהיא נתפסת בעיניהם כאחות מקצועית, שלא נבהלת מלשוחח על המוות הצפוי ואף יכולה לייצג את רצונותיהם וצרכיהם בפני שאר חברי הצוות המטפל ולהשפיע על ההחלטות הטיפוליות. היא ידעה בדיוק כיצד לפעול על מנת לספק את משאלתו של יעקב לסיים את תקופת חייו האחרונה בביתו, והיתה חדורת מוטיבציה לזרז את התהליך בהקדם מול האחות האונקולוגית המחוזית בקהילה ושרותי הוספיס הבית. מצד שני, באותו רגע ראשוני בו הביעה רחל את בקשתה

של האחות, שבמצבים מורכבים אי אפשר לספק פתרון מיידית יכולה לחזק אותה מול הלחץ המופעל עליה מבחוץ. ואז מתוך הכוח הפנימי שלה, היא תוכל להקרין החוצה סוג של שלושה של מי היודעת את עבודתה בצורה מקצועית, וזאת באופן מאד אמפתי כלפי המצוקה המשודרת מבחוץ. וכל זה לא פשוט. יש לתרגל זאת שוב ושוב. אחות שמבינה את זה באינסטינקט שלה ומתנהגת כך בלי תחושות אשם, יש לה בתוכה איכויות טאוואיסטיות.

יהיה מקור ההתנגדות של רחל לשחרורו של בעלה לביתם אשר יהיה, אם האחות איננה מיומנת מספיק לפגוש את הסיטואציה, יש לה אופציה להפנות את הטיפול במקרה לעובדת הסוציאלית ו/או להשתמש בתבנית מובנית של טקסט דוגמת: 'אני מבינה שאת במצוקה לנוכח המחשבה לטפל בבעלך בבית ולהיות נוכחת עד הסוף בתהליך ההידרדרות במצבו. זה קשה לרוב האנשים. אנחנו נמצא ביחד את הדרך לעמוד מול המצוקה הזו. אנחנו נמצא ביחד את הפתרון הנכון לשניכם. זו עבודה הדורשת סבלנות וצורך להתגבר על מכשולים שונים בדרך, אך זה אפשרי'.

ניתוח המקרה על פי מודל לקבלת החלטות אתיות

בספרות ישנם מודלים רבים המגדירים צורות שונות של התערבות בקבלת החלטות אתיות בתחום הרפואה והסיעוד [למשל של אונסק"ו (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), המודגם אצל רובינשטיין, 2013 עמ' 58; וגנר וטבק, 2009; ברגמן מאוזכרת ומודגמת אצל רובינשטיין, 2013 עמ' 35-36; רכס, 2009]. המשותף לכולם הוא ניסוח של תהליך חשיבה מובנה ושיטתי, שמטרתו לסייע בקבלה של החלטה מיטבית במצבים בהם ישנו קונפליקט, וזאת מתוך הסתכלות על אירוע מסוים. תהליך כזה, כולל בתוכו סיכום של פרטי האירוע, זיהוי הערכים המחוללים את הקונפליקט ובחינה מדוקדקת של הערכים והקודים המוסריים שעליהם ניתן להסתמך בתהליך קבלת החלטות.

תיאור הבעיה: מחלתו של יעקב מתקדמת למרות שקיבל את כל קווי הטיפול הידועים; אין טיפול אונקולוגי נוסף לתת לו כדי לחולל ריפוי או עצירת התקדמותה של המחלה. יעקב ואשתו, כל אחד בנפרד, בלא תיאום ביניהם, פונים לאחות ומבקשים ממנה בקשות מנוגדות שעל פניו לא נראית האפשרות לגשר על פניהם בשלב הראשוני: משאלתו האחרונה של יעקב היא למות בביתו, בעוד שבקשתה הנחרצת של אשתו היא להימנע מכך. ובו בזמן ישנם שלושה מטופלים המאושפזים במחלקה פנימית ומצפים לעבור בדחיפות למחלקה האונקולוגית. יש להדגיש כי הצוות במחלקה הפנימית פחות מיומן בטיפול באנשים שחלו בסרטן שמצבם מורכב, ויחד עם זאת תנאי

הבלתי צפויה והמנוגדת לחלוטין לזו של יעקב, חשה רגשות מעורבים, שלא ידעה לזהותם בוודאות ברגע הראשון. כל שידעה הוא שתכניתיה השתבשו באחת. לא רק התכנית הנוגעת לשחרורו של יעקב, אלא גם זו הקשורה להעברתו הדחופה של אחד המטופלים המאושפזים מהמחלקה הפנימית.

כדאי להבחין בין השלב הראשוני של הסיטואציה המורכבת אליה האחות נקלעה, לבין השלבים הבאים, בהם עליה להחליט כיצד לפעול. כפי שצוין לעיל, בשלב הראשוני, ייתכן שתתעורר אצלה מצוקה רגשית שיכולה לבוא לידי ביטוי בתחושות של חוסר סדר, בלבול, חוסר ביטחון, מבוכה וחוסר ידיעה כיצד לפעול. בשלב זה פעמים רבות האחות הבלתי מיומנת נכנסת למצוקה רגשית בעקבות הדילמה שעליה לפתור; במקרה הנידון ייתכן שהיא תהיה מפוצלת ותחוש דחף להכריע בין הצורך של יעקב לסיים את חייו בביתו, לבין הצורך של רחל לא להיות נוכחת בביתה ברגעי הפרדה של בעלה מן העולם. חשוב שהאחות תבין שלא מצופה ממנה שתהיינה לה דעות, עמדות ומסקנות סופיות לגבי הנכון לעשותו באותו הרגע הראשוני. הנכון חייב להתגלות לנגד עיניה רק מתוכו של תהליך מסודר, שיש בו התייחסות והבניה של כל המעורבים והרכיבים שמרכיבים את הסיטואציה המורכבת. במצב ראשוני זה, מן הראוי שהאחות לא תדלג על השלב ההכרחי, שהוא זיהוי ועיבוד של תחושותיה בדלת אמותיה, לפני שהיא עוברת אל השלב המסודר של הסקת המסקנות והפעולה הנגזרת מתוכם; טוב תעשה אם תעצור ולא תפעל מיידית מתוך מצוקתה. ומתוך העצירה הזו, מן הראוי שתתחיל לשאול בעצמה כמה שאלות. וזאת מתוך הבנה עמוקה כי כל עוד היא שרויה בתוכה של בהלה, התשובות שהיא תיתן כלפי חוץ יהיו חלקיות ויש סיכוי שתהיינה אף שגויות. זוהי הזדמנות מצוינת בעבורה ללמוד להכיל את המצוקה הבאה מן החוץ ולא להדוף אותה על ידי פעולות, כולל אפילו פעולת הדיבור.

כשהאחות מנוסה ומיומנת, היא מבינה שיש התנגשות בין צרכיהם של בני הזוג ושתפקידה הוא לשאול האם מן האפשר למצוא איחוי בין הצרכים הסותרים בדרך ההתערבות הסיעודית. זאת מתוך ידיעה, שיכולים להיות מספר פתרונות והפיצול הבינארי איננו הכרחי. מניסיונה היא יודעת שנחוצה התערבות מגשרת על פני הפערים שבין שני בני הזוג. היא גם יודעת כאמור, שבשלב הראשוני אין טעם להציע הצעות לפתרון וכי יש לתת לכל אחד מבני הזוג ביטחון שהיא, האחות, לוקחת אחריות על האירוע. בכך היא עושה פעולת הרגעה.

מצוקתה של האחות נובעת מהדרישה המגיעה מן החוץ לספק פתרון מיידית, ומההבנה שבמרבית המקרים זה לא מציאותי, כי הגישור על פערים, נחוץ לו זמן עיכול. הידיעה

ובמותו, יש לפנינו דילמה, שהיא בעצם התנגשות בין ערכים וצרכים סותרים.

עיקרון נוסף המופיע בקוד האתי לאחים ולאחיות הוא חופש בקבלת החלטות של המטופל. על פי עיקרון זה, חובת האחות לשתף את יעקב בהחלטות הקשורות לטיפול בו, תוך הכרה בסמכותו ובזכותו לקבל הכרעות הנוגעות לטיפול. עוד מבהיר קוד אתי זה, שבמקרה של פער בין צורכי המטופל ובני המשפחה, יש לבחון חלופות מוסכמות על כולם. הדבר מרמז על כך שהחופש של המטופל איננו מוחלט ואם הוא מתנגש בצרכים מסוימים של בני המשפחה, יש מצב קלאסי של דילמה המבקשת פתרון, והפתרון אפשרי רק מתוך הדיאלוג שבין בני המשפחה. יש להדגיש שהחופש של המטופל לקבל החלטות משתלב עם ערך האוטונומיה.

על פי ערך האוטונומיה במסגרת חוק יסוד "כבוד האדם וחירותו", זכותו של כל פרט בחברה להחליט אוטונומית בעצמו בנוגע לחייו ולא להיות נשלט על ידי אנשים אחרים (סינקלר, 2005). גם חוק החולה הנוטה למות התשס"ו (2005) מבוסס, בין השאר, על ערך האוטונומיה כחלק מ"עקרונות היסוד בתחום המוסר, האתיקה והדת" (סעיף 1ב בחוק החולה הנוטה למות).

עיקרון נוסף שהאחות יכולה לקחת בחשבון בשיקוליה הוא הימנעות מגרימת נזק (non-maleficence) ומעיקרון ההטבה (beneficence). כל זה חייב להיות כפוף לעיקרון האוטונומיה של המטופל. במקרה הנידון, הימנעות ממתן האפשרות ליעקב לסיים את חייו בביתו עלולה לגרום לו תחושות של עגמת נפש, תסכול, חוסר שלווה וחוסר נינוחות נפשית ורוחנית בעת תהליך פרידתו מן העולם ויש להתייחס לזאת מתוך עקרון ההטבה והימנעות מגרימת נזק. ובו בזמן, ההטבה המתחייבת המופנית ליעקב, עלולה לגרום כאמור נזק לאשתו. שוב אנו שרויים בבעיה אתית המוגדרת במונחי דילמה.

תהליך קבלת החלטות בהתחשב באני מאמין האישי והמקצועי

אני מאמין אישי: ליעקב הזכות המלאה לממש את משאלתו האחרונה לצאת מן העולם כשהוא שרוי עם ובתוך סביבתו הטבעית. משאלתו היא למות בביתו, הכי קרוב לכל מה שהיה יקר לליבו במשך כל חייו ומתוך קירבה כזו לחולל פרידה ראויה ומשמעותית, פרידה שטבעה לרחוק מן הסתמי והמנוכר. אף שהוא איננו מנסח את בקשתו באופן זהה, יש בדיבור הזה שמן הראוי לשקפו ליעקב כמשאלתו שלו עצמו, יש בו כדי להעניק עוצמה מיוחדת לחוויית הפרידה, להעניק משמעות מיוחדת למילים המבטאות את שליבו חפץ. מתוך המעמקים הוא מייחל לפרידה הולמת, פרידה שיש בה מלאות האהבה.

המחלקה שם אינם מותאמים למטופלים כאלה. יש לשים לב שתיאור הבעיה שלמעלה המובא במונחי דילמה - קונפליקט שמבקש פיתרון, הוא פני שטח של הבעיה העמוקה שמחכה לפיתרון ואותה עדיין יש לחשוף. מדוע יעקב מספר על רצונו האחרון לאחות ולא משתף את אשתו ברצון הזה?

הגדרת הדילמה (הגדרת הבעיה): אם נכבד את בקשתו האחרונה של יעקב לסיים את חייו בביתו ונשחרר אותו לביתו באופן מידי, הרי שאז לא נתחשב באי מסוגלותה של אשתו להיות נוכחת פיזית בתהליך גסיסתו ומותו של בעלה בתוכה של הטריטוריה הביתית. כאן אנו קדם מניחים שבבית החולים, בגלל הצוות הרפואי, היא כן מסוגלת להיות קרובה לבעלה ברגעי האחרונים. אם נכבד את בקשתה של רחל להימנע משחרורו של בעלה בתקופה האחרונה לחייו ונעביר אותו למוסד סיעודי, הרי שאז לא נכבד את משאלתו האחרונה של יעקב לסיים את חייו בסביבה מוכרת, נוחה ובלתי מנוכרת בעבורו ובכך נמנע ממנו תהליך שלם ומלא של פרידה על פי העדפותיו והבנתו. פתרון הדילמה על ידי תהליך איטי יותר ומסודר, המחייב ברור וגישור בין בני הזוג במסגרת המחלקה, יעכב כאמור את המעבר של לפחות אחד מן המטופלים מהמחלקה הפנימית.

יש להדגיש, כי האופן שבו הוגדרה הבעיה דרך ניסוחה של דילמה שולל מראש מספר הנחות טאואיסטיות יסודיות כי פתרון הבעיה הוא תהליכי, המחייב זמן והוא איננו יכול להתרחש תחת לחץ מתמיד של פתרון מידי לבעיה. על פי המבט הטאואיסטי, הגדרת הבעיה איננה יכולה להיות במונחי דילמה. זאת תהיה הגדרה שטחית, כזו שמבקשת פתרון של משהו שנמצא על פני השטח, בעוד שבמקרה שלפנינו, הבעיה לעמקה, אם רוצים להגדירה, היא חוסר היכולת של בני הזוג לדבר ביניהם בכנות אודות צרכיהם, משאלותיהם ומצוקתם, ולחולל הבנות עמוקות מתוך שיח שבהחלט יכול להיות קשה. ההבנה כי זוהי הבעיה בעומק, אומרת למעשה שבני הזוג זקוקים לאדם שלישי, שיאפשר להם מפגש אמיתי ביניהם, שרק מתוכו יוכל הפתרון הנכון להראות את עצמו. כל שאר הפתרונות שמציעה השיטה המסודרת, יהיו ממילא פתרונות טכניים שלא מסדירים את חוסר היכולת הדיאלוגית של בני הזוג.

הערכים והעקרונות הרלוונטיים שראוי להגדיר בדרך לפתרון הבעיה

חוק כבוד האדם בחייו ובמותו, שממנו נגזר **הקוד האתי לאחים ולאחיות בישראל** (2018). על פי הקוד הזה, זכותו הבסיסית של יעקב לקבל בכל נקודת זמן, טיפול העונה על משלב צרכיו הבריאותיים, הרגשיים, הרוחניים והתרבותיים. ויחד עם זאת, חובת האחות להתייחס, לא רק לצרכיו של יעקב, אלא גם לגישתם של בני משפחתו, ובמקרה שלפנינו, של אשתו. במילים אחרות, על פי חוק כבוד האדם בחייו

נקודת המבט הטאוואיסטית שאיננה מושתת על חוקים אתיים שיסודם בעקרונות מוצקים. את נקודת המבט הטבעית הזו אי אפשר ללמד כשיטה, שהרי היא מסרבת להיכלא בתוך בית הכלא של השיטות המורליסטיות. היא צומחת מתוך נסיון חייה של האחות, הלומדת לתת אמון באינסטינקט ובתבונת הלב האינטואיטיבית, שם שוכן הטוב המתגלה, כך מתוך עצמו, מבלי להזדקק להוראות הפעלה.

אני מאמין מקצועי*: הקוד האתי של האחיות (2018) מדגיש שיש לכבד את האדם בחייו, כמו גם במותו. עם זאת, מתוך גישה הוליסטית - הגישה הסייעודית מתייחסת תמיד למטופל ולקרובים אליו כיחידה טיפולית אחת, המשפחה כשלם (Broom & Kirby, 2012). וכל זאת מתוך הנחה ברורה, כי יחסים פתוחים בין המטופל ובני משפחתו יכולים לתרום לקרבה ולרווחה רוחנית גם כאשר המצב הפיזי מתדרדר וכל הצדדים יוצאים נשכרים מכך (Lokker, van Zuylen, Veerbeek, Carin, van der Rijt, & van der Heide, 2012). הנקודה הזו מחייבת המשך עיון מעמיק, כדי שהמבט התיאורטי יהפוך לשימושי בעבור מטפלים המתנסים בליווי אנשים אל מותם ההולך וקרב.

האני מאמין של האחיות, זה האישי וזה המקצועי, האם הם נמצאים בתואם האחד ביחס לאחר, או שיש ביניהם סתירה? ואם מתגלית לעיתים סתירה כזאת, האם מן האפשר לזהות את מקורה העמוק? האם יש בהכרח סתירה מובנית בין אני מאמין אישי, כזה הנובע מנקודת מבט טאוואיסטית לבין אני מאמין מקצועי, כזה המנוסח על פי קודים אתיים היונקים מגישות מורליסטיות, שקדם מניחים כי יש בהכרח לנסח בצורה מובנית, שיטתית ומסודרת קווים מנחים לפעולה? ובהמשך יש לשאול, האם הקוד האתי בכל זאת גמיש מספיק כדי לתת מקום לניואנסים שונים המשקפים הבדלים תרבותיים ואישיותיים.

*אפשר להתייחס אל האני המקצועי כאל מה שהתגבש אחרי הרבה שנות ניסיון ומחקר, בעוד שהאני האישי יכול להיות פרי תחושות הלב והאינטואיציה, שמקורו במקרה הספציפי, איתו אתה נפגש בשדה הקליני.

אפשרויות לפעולה

1. לפעול בהתאם לבקשת האישה ולדאוג לסידור מוסדי ליעקב ולא לשחררו לביתו. וזאת מתוך הנחה שאת תהליך הגישור יעשה הצוות הפסיכו-חברתי במוסד הסייעודי, כך שעדיין פתוחה האפשרות שיעקב ישוחרר לביתו בעתיד הקרוב. במקרה הזה, אחד המטופלים מהמחלקה הפנימית יועבר למחלקה האונקולוגית בהקדם. יש להדגיש שבשלב הראשון, הפתרון המוצע הוא חלקי, ויחד עם זאת הוא מחויב למצוא תנאים ראויים שיאפשרו למצוא פתרון עמוק יותר

האחות מבינה באינטואיציה שבקשתו של יעקב היא הרבה מעבר לסתם משאלה שאותה יש לכבד, ובו בזמן היא יודעת שיש להתייחס בכובד ראש גם לקושי של אשתו, שהרי אם הקושי שלה לא יקבל מענה, גם משאלתו שלו תהיה חסרה ואף פגומה ולא תקבל מענה הולם. שהרי בעומקה של המציאות הם תלויים זה בזה ואין זה תבוני להתעלם מעובדה בסיסית זו. ההתייחסות לקושי של האישה הוא אם כך חלק בלתי נפרד ביצירת התנאים ההולמים היכולים לאפשר לבעל לחולל פרידה שלמה מעצמו ומן העולם הסובב אותו, פרידה שיש בה קירבה אינטימית לכל חלקי המשפחה, קירבה המאפשרת דיבור גלוי כן ופתוח, דיבור היכול לגעת גם בנקודות כואבות שנכחו ועדיין נוכחים אולי בתוך היחסים, דיבור שאולי לא דובר ביניהם אף פעם לפני כן.

לשם מימושו של חזון כזה, מן הראוי לחולל פעולת התערבות המעוגנת בתהליך ולא בתוצאות סופיות ועיקרה הוא דיאלוג עם כל אחד מביניהם בנפרד ועם שניהם יחד, ואז לחכות בסבלנות לפירות האפשריים של שיח כזה מתוכה של הידיעה שאין הבטחה ומה שיהיה יהיה; לחכות בסבלנות שמתוך הקושי והפערים תתחולל הבנה אמיתית, כזו שתאפשר התגברות. ושוב יש לזכור, שום דבר איננו מובטח. אי אפשר להבטיח את ההתגברות וחציית הקושי בתוכה של פעולת ההתערבות שיסודה ביצירת תנאים לדיבור אמיתי, דיבור חוקר ואוטנטי שחותר ליצירת גשר בתוך הפער.

תפקיד האחיות איננו יכול להיות אקטיבי; היא איננה זו שמציעה פיתרונות שמגשרים על הפער. כל תפקידה הוא להיות נוכחת ומעצם נוכחותה השקטה בחברת שניהם לאפשר לזה לקרות, כך מתוך עצמו בספונטניות בעודה נוכחת ביניהם מלאה בכוונת הלב ליצור תנאים הכרחיים לפרידה אמיתית כשהדיבור שלה מינימלי והיא רק שואלת שאלות שתפקידן לאפשר שיחה חוקרת ואמיתית גם ברגעי הקושי שבדיאלוג.

ובנוסף לכל האמור למעלה, יש להדגיש כי האני מאמין האישי של האחיות רואה את המשפחה כשלם ואת הפרידה כאפשרות להביא את השלם הזה לכדי מימוש בתוכה של המציאות, גם בסופם של החיים. ברגעים כאלה יש והשלמות המשפחתית במימושה יוצרת מציאות עילאית. האחיות מאמינה באפשרות קיומה של תפיסת המציאות כעילאית, בה החיץ המפריד בין בני הזוג קורס וישנה זרימה של שפע. בו בזמן האחיות יודעת שמציאות כזו חסרה, נעדרת, וכדי לאפשר לה להיות, מן הראוי לחולל מגע עם החסר, מגע עם הקושי היוצר חיץ, וכך היא תופסת את עבודתה מבלי ליצור סביב עצמה הילה של חשיבות עצמית.

יש להדגיש כי אני מאמין כזה, יש בו יסודות של

מתייחסת, הן לצרכי הבעל והן לצרכי האישה מבלי להעדיף אחד מהם - נקודת התייחסות אל המשפחה כשלם. היא מאפשרת סיכוי לקיים תהליך פרידה עמוק האחד עם השני ועם עצמו. הפתרון הזה מחייב, הן את האחות והן את העובדת הסוציאלית להשקיע משאבים של זמן ותשומת לב אישית, כדי לברר את מקור התנגדותה של רחל להיות נוכחת בתהליך הגסיסה וברגע מות בעלה.

מן הראוי לשאול, האם מקור התנגדותה קשור לטיב היחסים ביניהם ומה מאפיין את היחסים הללו? אפשר להעלות על הדעת הרבה אפשרויות: הסתרה, תסכול, כעס, התעללות ואולי אף צורך בנקמה על בגידות לסוגיה? ואולי אפשר להעלות גם על הדעת שהקשר ביניהם נתפס בעינה כקרוב מאד, עד כדי כך שהיא איננה מסוגלת לשאת את מראה סבלו בעת גסיסתו, וברגעים כאלה היא זקוקה לנוכחות של איש מקצוע או חבר קרוב, שיוכל להקל במצוקתה ברגעים כאלה. אפשרות נוספת ואף משלימה לתמונות האפשריות שהוצגו לפני כן היא, שיעקב תופס את יחסיהם כטובים, בעוד שהיא מתעבת אותו ואינה מסוגלת להתקרב אליו, לגעת בו ולטפל בו בעת מצוקתו. ואולי מקור הפחד של רחל הוא ניסיונה הקודם בליווי אדם קרוב אל מותו, שהשאיר בה חותם טראומטי. או שמא המוות הינו טאבו בעיניה - מסמל עבורה טומאה ובשל כך היא איננה מסוגלת לשאת את המחשבה שמוות מטמא יתחולל בביתה? ייתכן גם שהאחריות של תפקיד "המטפל העיקרי" הניתן לה מאיים עליה. בהתאם למקור התנגדותה של רחל, אפשר יהיה לנקוט בפעולות שעשויות לפעול כדי למוסס את התנגדותה ולהתחיל לחולל דיאלוג פתוח ביניהם.

יש לזכור, שבעבודה שמנסה למצוא את הגישור על פני הפער, אי אפשר לבוא למי מהצדדים ולומר לו כיצד מן הראוי לו להתנהג, ובעיקר כשלא ידועה ביוגרפיית היחסים ביניהם. למשל, אם נבוא לאישה ונאמר לה שברגעיו האחרונים של בעלה הוא זקוק לקרבה, לליטוף ולחמלה מצידה ולא נדע כי היסטוריית היחסים ביניהם רוויה בהתעללות מצד הבעל וכי פועל יוצא מכך היא מתעוותת לנוכח כל מגע פיזי איתו, במקרה כזה, כל ייעוץ, כל המלצה, כל תבנית פעולה שאומרת "היה חומל" מבלי להכיר את מקור הפער, איננו פתרון של הבעיה. וממילא הוא שיחת סרק שרק מעוררת מצוקה אצל האישה, שאין לה יכולת חמלה ברגעים האחרונים של חיי בעלה. זה אומר שהדרך השלישית מבינה כי ישנם מצבים שהפתרון לא ניתן להתממשות בתוך המציאות הכואבת, ותפקיד האחות איננו לכפות פתרונות מלאכותיים. יש לציין, כי הרבה פעמים המורליסט מגיע עם טקסטים מוכנים מראש אודות הראוי ושאיינו ראוי. לטאואיסט אין מתכון מוכן מראש לפתרון, אלא להיות נוכח ומקשיב ויודע כי אם הפתרון אפשרי, הוא

בהמשך הדרך. חוסר האפשרות למצוא פתרון כזה מיד בהתחלה נובע מאילווצים הקשורים למחלקות האשפוז הכלליות - לחץ הנהלת בית החולים לנייד מטופלים הממתינים במחלקה הפנימית אל המחלקה האונקולוגית, כך שלעיתים אין מספיק זמן הדרוש לטפל בקונפליקטים המתעוררים במצבי קיצון כשהמטופל מוגדר כנוטה למות.

2. לשקף לאישה את בקשתו האחרונה של בעלה, כדי שתבדוק שנית עם עצמה את האפשרות לשחררו בהקדם לביתו. ובנוסף, יש להבהיר לאישה, שבשל אילווצים של מחסור במיטות, אי אפשר כרגע להגיע אל הפתרון האופטימלי, אך יחד עם זאת יש להבהיר לה כי יעשה ניסיון למצוא פתרון אופטימלי, שפרושו שכל האפשרויות פתוחות. אם היא בכל זאת תבין את החשיבות שיש במתן האפשרות לבעלה למלא את משאלתו האחרונה, ויחד עם זאת תזדקק לעזרה כדי לעמוד בלחצים הנובעים מכך, יינתן לה כל הסיוע הנדרש מצוות הוספיס הבית. אבל אם האפשרות הזאת לא תוכל לצאת לפעול, צוות היחידה להמשך טיפול ימצא מסגרת אחרת. גם במקרה הזה, בשלב הראשון, הפתרון הוא חלקי. מתוך הנחה שבית החולים, במבנה הנוכחי לא מסוגל לתת פתרון עמוק יותר. ויחד עם זאת מן הראוי לעשות ככל שניתן כדי שפתרון מלא יימצא בהמשך.

3. להשאיר את המטופל במחלקה ולעשות עבודה עם האישה, כזו שתברר את מקור הפחד והאימה שהיא חשה לנוכח המחשבה שבעלה יסיים את חייו בביתם. מטרת העל היא לנסות ולאפשר תהליך פרידה ראוי ומלא, כך שגם היא וגם הוא יזכו לחוותו כמאפשר קירבה ואינטימיות, שאולי לא נכחו ביניהם אף פעם לפני כן. במידת הצורך אפשר להציע שהאישה לא תשהה לבדה בביתם, ולסייע בגיוס מטפלת סיעודית או קרובי משפחה או חברים המוכנים לשהות בחברתה של האישה ולסעוד גם אותה. בכל מקרה מן הראוי לערב את הצוות הפסיכו-אונקולוגי של המחלקה ולבצע התערבות בהתאם למקור העמוק של התנגדותה.

החלטה לפעולה: הפעולה במימושה השונים בתוך המציאות המורכבת של היום יום שבבית החולים, לא תמיד מאפשרת נקיטת פעולות מסודרות על פי הספר; לא תמיד אפשר לחולל במציאות פתרון אופטימלי. אבל יחד עם זאת, כאמור, יש לדעת כי הפתרון שהוצע למשפחה כשלם הוא חלקי. מן הראוי להסביר למשפחה את חלקיותו וליצור בעבורה אופק שיאפשר תנועה אל פתרונות טובים יותר. במקרה הנידון, הדרך השלישית היא הדרך המועדפת, כאמור, לא תמיד ברת ביצוע. היא מועדפת משום שהיא

(2015; Pollock, 2015; Thomas, Morris, & Clark, 2004). לעיתים הצוות עד למתח רב סביב רצונותיו האישיים של האדם הנוטה למות, כאשר הם סותרים ערכים והרגלים משפחתיים ותרבותיים (Broom, & Kirby, 2012). מתח זה משפיע על התקשורת בין האדם הנוטה למות ובני משפחתו הקרובים, וממילא משפיע על איכות חייו של האדם בתהליך פרידתו מן העולם, וממילא גם על איכות חייו של המטפל העיקרי (Lokker et al., 2012), הזקוק לתמיכה רגשית הולמת (Morris et al., 2015; Payne, et al., 2012). על האנשים הבאים במגע עם המשפחה השלמה להכיר את המתח הזה על צורותיו המגוונים, וזה עדיין מחכה למחקר מעמיק.

יראה את עצמו באופן טבעי ואת המבט הזה אי אפשר להבנות לכדי שיטה.

האפשרות השלישית האופטימלית, הנוגעת להתנגדותה של רחל לאפשר את מות בעלה בביתם נידונה בספרות. נמצאו סיבות הנוגעות להעדפת מותו של אדם בבית החולים ולא בבית, והסיבות הן: טיב יחסים בעייתי בין המטפל העיקרי לבין האדם הנוטה למות, החשש מהתמודדות עם סבלו הפיזי של הקרוב לעומת המחשבה הנוסכת ביטחון שבמסגרת אשפוזית רפואית הוא יקבל את הטיפול הטוב ביותר, התנסות טראומטית קודמת במוות של אדם קרוב, אי זמינות של אחות מומחית בפליאציה, קושי רגשי ופיזי של המטפל העיקרי לשאת את מצוקת האדם הנוטה למות ואף תנאי דיור קשים (Morris, King, Turner, & Payne, 2015).

מתבונן אל בני האדם המבקשים פתרון למצוקתם, ותוך כדי כך, משהה את הפתרון כפעולה. הוא מתבונן מן המרחק החם באמפתיה ובחמלה, מתבונן בלא הזדהות המולידה תסכול ומבוכה שמקורם תמיד בצורך לסלק את הבעיה מיד. הוא רק מתבונן ומחכה בסבלנות אין קץ, מחכה שהפתרון יראה את עצמו, יגלה עצמו, כך מתוך עצמו בספונטניות. הוא מבין שהנס הזה יכול לקרות דווקא כשנותנים לבעייה לצוף ולפרוח ולא כשמבקשים לסלקה מן העולם בטרם בשלו התנאים לכך.

הטאואיסט יודע שתפקידו לעזור יכול להתממש רק כשהוא שואל אחר התנאים הנחוצים, אלה שיוכלו לחולל את הפתרון באופן טבעי כשהוא נגלה כך מתוך עצמו, מבלי שהוא נאכף באופן מלאכותי מבחוץ. הטאואיסט מסייע לפתרון הבעיה מתוך היותו נוכח בשקט סבלני בחברת שתי שאלות. הראשונה: מהי הבעיה המבקשת פתרון והאם אותם המבקשים פתרון מוכנים לפגוש בה מבלי לבקש לסלקה מיד מתוכה של המצוקה, והשניה: מה הם התנאים שיש לחולל כדי שהפתרון יראה את עצמו.

כעת, לאחר ניתוח המקרה, יש מקום לחזור שוב אל עיקרי ההבדלים בין נקודת המבט של המורליסט לבין זו של הטאואיסט, כדי שתתאפשר קריאה מעמיקה ואפשרות ליתר הבנה של יסודות שתי נקודות המבט הללו.

המורליסט פועל על פי תבניות מוגדרות היטב מפנה את מלוא הקשב שלו לחיפוש אחר פתרון. הוא כל הזמן יוזם למצוא את הפתרון האופטימלי ומתוך שהוא נבלע אל תוכה של הפעולה, הוא שוכח להתבונן במצוקה, לשוב ולהתבונן בה, שאותה הוא מנסה לפתור. מתוך עצם היותו פועל, הוא שכח את ההיות המתבונן.

הוא קָדָם מניח שהבעיה נהירה לו, שהרי הוא הגדיר אותה במונחי הדילמה המבקשת פתרון. הוא מגדיר, אם כן, את הבעיה במונחי הדילמה שאותה הוא מבקש לסלק, כשם שמסלקים סימפטום בלי לתת את הדעת למקור שמוליד אותו.

הטאואיסט לעומתו, לא עסוק בתודעתו בחיפוש אחר פתרון. הוא יודע כי סילוקה של הדילמה לא תוליך אל הפתרון. הוא אינו מפנה את הקשב לפתרון הבעיה. הוא רק מתבונן מתוך השקט הקשוב אל עבר המצוקה,

הטאואיסט לא כופה פתרון ואף לא יוזם אותו. הוא יודע כי הפתרון האמיתי ימצא רק אם המבקשים אותו באמת יהיו מסוגלים לדבר בכנות זה עם זה והוא רק נוכח שם ביניהם כגשר על פני הפער הפעור ושואל האם הפער הזה אכן מבקש איחוי. והוא יודע כי הפער המבקש איחוי לעת פרידה היא המציאות העילאית האפשרית ששווה להתאמץ עברה.

אם נכנס לרזולוציה ונבחן את ההבדל העמוק שביניהם, נגלה ביניהם פער שאינו ניתן לגישור, והמתגלה דרכה של השפה, אף כי שניהם (המורליסט והטאואיסט) מדברים אותן המילים: בעיה, דילמה, פתרון, פחד מפני הפרידה, פחד מפני המוות, ולבסוף הפרידה כמציאות עילאית, ועוד מילים טעונות המופיעות בסיפור ונגזרות ממנו.

למרות אותן המילים החוזרות על עצמן, הם מעניקים להן משמעות שונה, פועל יוצא מההבדל החד באופן ההתמודדות אל מול פני הבעיה. אפילו המילה הפשוטה הזו "התמודדות", נטענת במשמעויות שונות בקרבם של כל אחד מהם: אצל המורליסט, להתמודד, פרושו בהכרח להיאבק כדי להסיר את המכשול, בעוד הטאואיסט המתמודד, מודד כל הזמן את טיב הקושי ומקורו ותוך כדי כך מפתח יכולת סבלנית להיות בקושי בלי הרצון לסלקו. מדידה כזו של הקושי ללא המאבק בו, נתפסת בעיני הטאואיסט כפוטנציאל שמן הראוי להשתלם בו. יש וכי הציפיה הסבלנית מאפשרת לקושי להתמוסס,

כך מתוך עצמו בלא מאמץ ובספונטניות, וכך לחולל בתוך הפיצול אינטגרציה ממעלה גבוהה יותר.

יתרה מכך, ייתכן כי שניהם יגדירו את הבעיה המבקשת פתרון באותן המילים עצמן, אלא שהגישה השונה אל הפתרון, תשנה את משמעותן של אותן המילים עצמן.

מילת המפתח המחוללת פער ביניהם, פער תרבותי תודעתי כזה שאינו ניתן לגישור היא המילה פרידה בהקשר של ההסתלקות מן העולם ההולכת וקרבה. עבור הטאואיסט, הפרידה יכולה לאפשר מציאות עילאית, המאפשרת חיבור של האדם עם מה שנמצא מעבר לו, וההתנסות בפרידה יותר ויותר שלמה, היא ההזדמנות לחוות מציאות עילאית כזו, וזו מתנה שבני הזוג שיש ביניהם פער וחייץ, יכולים להעניק האחד לשני ברגע השיא של חייהם.

הטאואיסט מבין את זה והוא שואל את עצמו האם את ההבנה הזו הוא יכול להעביר לבני הזוג. המורליסט רחוק מההבנה הזו, ועל כן פתרון הבעיה מבחינתו הוא למלא אחר משאלתו האחרונה של הנוטה למות. בעיני הטאואיסט זו רק הגדרה טכנית של הבעיה. הוא יגדיר באחד האופנים את הבעיה כחוסר היכולת לדבר בגילוי לב את הפרידה, מתוך הפחד לדבר אותה ולחולל אותה בתוכה של קירבה עילאית, שאולי לא נחוותה אף פעם ביניהם, ואולי עכשיו, דווקא ברגעים האחרונים יכול להתהוות האומץ לחולל את אותה קירבה נדירה.

נדמה שבעיני הטאואיסט, לדבר את הבעיה אל מעמקה, הוא בו בזמן לפתור אותה. אצל המורליסט, יש מרחק בין הבעיה לפתרונה - עד כי הפתרון איננו נוגע אף פעם בליבה של הבעיה.

נספח מס' 1 מסכם בדרך נוספת את ההבדלים בין גישתו של המורליסט לזו של הטאואיסט כפי שעלו מתוך שיחה דמיונית שנערכה ביניהם במוחו של סמוליאן (1997).

כמה מחשבות לעת פרידה

כעת, לאחר ניתוח מקרה מהשדה הקליני, תוך ניסיון להסביר ולהדגיש את השוני והפער בין נקודות המבט המורליסטית והטאוואיסטית, אם נחזור למקרים שהוצגו בתחילת המאמר, נוכל לנסות לחשוב עליהם, לפחות חלקית, באופן אחר, מתוך נקודת מבט טאוואיסטית ולחשוב האם אימוץ נקודת מבט כזו מתאים לאחות ולסיטואציה, והאם הוא עשוי להקל את מצוקתה.

המקרה הראשון, המתאר את הקושי של האחות לעמוד מול אביה של ילדה בת 10 המוגדרת במצב סופי, והמגיב בכעס ובתוקפנות כלפי החלטתה לתת לילדתו אופיואידיים, תוך הבעת התנגדות עיקשת לכך, בעוד שהילדה נראית סובלת מאד וחסרת מנוחה. אילו האחות היתה מאמצת את נקודת המבט הטאוואיסטית, היא היתה לוקחת פסק זמן, נכנסת לשקט עם עצמה, ובכך נמנעת מלהיות מופעלת על ידי הכעס והתוקפנות של האב. במקום זאת, היתה שואלת את עצמה מה יכול להיות מקור כעסו ומנסה למצוא תשובה לכך. ייתכן שמקור הכעס בהעדר הדרכה מתאימה והסכמה על מתן אופיואידיים בטרם ההתדרדרות במצב הבה, ו/או אי הבעת אמפתיה מספקת לצערו העמוק. האחות יכולה לשאול את עצמה האם לנוכח כעסו, היא יכולה למצוא בתוכה את המקום החומל, מתוך ידיעה שביתו היא הדבר היקר ביותר לו, והוא עומד לאבד אותה. ואז לבטא זאת בפניו ולהדגיש שתגובתו הכועסת היא טבעית, ולהגיד משפט דוגמת: "כאבא, אי אפשר שלא להרגיש את מה שאתה מרגיש וכועס עליו עכשיו במצב כל כך קשה. ברור לי שהכעס שלך נובע מכך שקשה לך מאד ושאתה רוצה את הכי טוב עבור בתך". ואם לנוכח המשפטים האלה נראה שהוא הופך להיות קשוב, אפשר להוסיף ולומר: "אצל רוב ההורים יש שני קולות בו זמנית: האחד לא לראות את ילדם סובל כל כך וליחל לסיום סבלם ואף להרגיש אשמה על כך, והשני לא לתת לו תרופות מתוך רגשות אשם שהוא ייפרד מן העולם מהר יותר אם יסכים לתת לו תרופות מקלות על סבלו. זה מאד נורמלי שהורים חשים ככה. מאד כואב לי לראות אותך ככה". ברור כי המשפטים הללו אינם יכולים להיות נוסחתיים. הם חייבים להיוולד מתוך המפגש החד פעמי ומההיכרות הקודמת עם האב, ואז אפשר לדעת אם אין טעם לומר דברים, ואז לשתוק ולהיות אתנו במצוקתו. יש אפשרות שמבט חומל כזה יעודד את האב לבטא את מצוקתו העמוקה בפני האחות ואז יש סיכוי שהוא יהפוך לקשוב לשמוע את הסבריה, תוך שהוא ממוסס את התנגדותיו. אז, לא יהיה צורך במענה על השאלה המורליסטית מה נכון לעשות ומה לא נכון מבין שתי אפשרויות מנוגדות: לתת לבת אופיואידיים כדי להקל באופן מיידי על סבלה, או להימנע מכך בשל התנגדות האב. האם ברגע החי

אפשר לגייס אמפתיה ומבט חומל בעיצומו של אירוע הבעת הכעס של האב, כשיש צורך עז ואף אפשרות כצורך להקל מיידית על סבלה של הילדה? שוב אנו חוזרים אל הטענה שהמבט הטאוואיסטי איננו לכוד בתוכם של דילמות וסתירות פנימיות, והנכון לעשות מראה את עצמו בלא קונפליקט פנימי אצל האחות. ויחד עם זאת, עליה לתת את הדעת לרצונו של האב מבלי לבטל אותו כלא מקצועי. ברור כי מהלך כזה מחייב סבלנות, זמן ובעיקר גישה אל האב עוד בטרם אירוע החרום, כדי לחולל דיבור מבין כשיופיעו רגעי משבר.

המקרה השני, אשר במוקדו עומדת אחות בריאות השד מול אישה בת 30 שזה עתה אובחנה כסובלת מסרטן שד, ובשיחת טלפון בשעות הערב, מתוך בכי וסערת רגשות, דורשת נחרצות מהאחות לדאוג לכך שרופאה אחרת תטפל בה בשל העדר אמון בינה ובין הרופאה המתמחה שהופקדה על הטיפול בה. האחות הבוחרת לאמץ את נקודת המבט הטאוואיסטית, לא תמחר להצדיק את האישה החולה, או להגן על הרופאה, עמיתתה לעבודה. היא תקשיב לה בקשב רב ובסבלנות בלא אמביציה לפתור את הבעיה על ידי הבטחות דרך הטלפון, ותבקש אותה שתאפשר לה לחשוב אודות בקשתה ולשוחח איתה שוב למחרת. היא תנסה לברר עם עצמה ועם המטופלת מה מקור תסכולה וחוסר האמון שהיא חשה כלפי הרופאה המתמחה ומתוך כך תקבל החלטה שקולה שרואה את התמונה השלמה שמשפרת סיפור, שכשמסתכלים בו, הוא כולל גם פתרון. ישנם מקורות שונים לחוסר האמון ויש לחקור כל פעם מחדש את המקרה המסוים העומד לנגד עיני האחות. שוב הטאוואיסט יחצה את המקום בתוכו שמחולל סתירות פנימיות, כיון שהמקום הזה לא מאפשר החלטה שקולה. במקרה השלישי, האחות חשה מצוקה עמוקה לנוכח מבטה האחוז פחד ואימה של אם חד הורית לילדה בת שלוש, מהמחשבה המבעיתה שביתה תהיה יתומה, וכל זאת במהלך משמרת ערב עמוסה במיוחד הכוללת אירועים שמעבר לשגרה, המצריכים תפקוד יעיל ושיקול דעת בקבלת החלטות לגבי סדרי העדיפות של מטלות העבודה. אותה אחות, שחשה הזדהות עם הבהלה של האם וחוסר האונים שלה, חשה גם חוסר אונים בקשר לכך שמצופה ממנה להגיד משהו חכם ואין לה מה להגיד במצב בלתי צפוי שלא נערכה אליו. חוסר אונים זה בלתי נסבל עבורה. אימוץ נקודת המבט הטאוואיסטית יאפשר לאחות להביט אל תוך עצמה. יכול להיות שמבט כזה על עצמה והידיעה שהיא עצמה מרגישה חרדה עקב חוסר אונים שלה עצמה, יאפשר לה לא להתנגד לכך ויפחית את האימה הנחוות על ידה. ההבנה, שכבני אדם קורה שאנו נתקלים במצבים בהם אנו לא מוכנים אליהם, ומוצאים עצמנו מזדהים עם חוסר האונים של מטופלים, עשויה לשחרר בנו את הצורך

תוך כדי כתיבת המאמר נוכחתי שאחים ואחיות העובדים בתחום האונקולוגיה והטיפול הפליאטיבי לומדים התחלות מתוך יסודות המבט הטאואיסטי, למידה המתרחשת במסגרות שונות, כמו השתלמויות וסדנאות שונות, הדרכות לצוותים, ואף מתוך קריאת ספרות הנוגעת לגישות אל אדם שחלה במחלה המאיימת על החיים, מתוך לימודי הפליאציה והליווי רוחני. בנוסף, יש משקל רב לחכמת החיים של האחות המנוסה שלא נשחקה ולא איבדה את האינסטינקט החומל כלפי המטופלים (גם אם לא כלפי כולם). אחות כזאת, הנטייה הטבעית שלה היא לנהוג על פי נקודת המבט הטאואיסטית, כך שהיא איננה זקוקה לקודים מובנים ומוגדרים של עשה ואל תעשה. לאחות כזאת יש שליחות לאתר אחיות צעירות הרואות במקצוע האחות האונקולוגית ייעוד ומוכנות להשקיע מעצמן בהתפתחותן המקצועית, לזהות אותן וליצור עבורן מסגרת פעולה שתאפשר להן לממש את שליחותן, את כשרונן, ותוך כדי כך לחולל התפתחות אישית ורוחנית, גם בחייהן הפרטיים. אנו זקוקים ליכולת לתת אמון בעצמנו מחד גיסא, לתת אמון בכוח שיש ללמידה המתמדת ולהתפתחות הרוחנית בעקבותיה, ומאידך גיסא ליכולת להטיל ספק מתמיד בכל מה שגיבשנו כידע המקצועי שלנו. כמו כן, הקבלה וההבנה שאין באפשרותנו להגיע לכדי פתרון בכל מצב וכי ישנם במציאות מצבים בלתי פתירים, וזאת בצד היכולת להרפות מהאמביציה היהירה של הכל יכול, לכך יכולה להיות משמעות מקלה על מצוקות בתוכם של מצבים מורכבים. כיוון שנקודת המבט הטאואיסטית היא הרבה מעבר לאותם היסודות שהאחות האונקולוגית יכולה לאמץ לעצמה בעבודתה היומיומית, אלא היא דרך חיים שכלל אינה זקוקה לחוקי אתיקה ומוסר, עדיין נותרו אצלי אי הבנות רבות ושאלות אודות השילוב האפשרי בין החוקים עליהם התחכנו כאחיות ושאליהם אנו מחויבים על פי הקודים האתיים ובין נקודת המבט הטאואיסטית, המבוססת על אינטואיציה, אהבה בסיסית ותבונת הלב. אם צריכה להדגיש דבר אחד שהתחלתי ללמוד מתוכה של העבודה, הרי זה לא להגיב מיד לתחושות העולות בי מבפנים לנוכח דילמה המבקשת פיתרון. למדתי כי חיוני לאפק את הדחף לבקש פיתרון מיידי של המצוקה בפנים ובחוץ, ובו בזמן להחליף את התגובה המיידית בפעולה חדשה פחות מוכרת לתודעה, הלא היא פעולת שאילת השאלות בתוכה של המוכנות להגיע אל אזורים בהכרה שבהן חשה פחות בטוחה. ושם להתבונן פנימה ולשמע את הקול המוכן לומר: אינני יודעת ומוכנה להטיל ספק בידיעותיי המקנות לי בטחון במימונתי המקצועית, כי זו הדרך הפתוחה להתרחבותה של התודעה. כשתהליך שאילת השאלות איננו מבקש מתן תשובות מיידיות, מתחיל להיווצר קשב המעמיק את החקירה.

לסלק את חוסר האונים מיד. הטאואיסט מבין בעומק שלא תמיד מן האפשר להשפיע על המציאות שתתרחש על פי משאלת ליבו. מהו שיכול לעזור לאם בתוך מצבה הנואש, מלבד נחמות שבהרבה מקרים אין להם כח אמיתי לשנות את המציאות? אולי אפשר בתהליך הדרגתי ומתוך רגישות ומבט חומל, לסייע לאישה להאמין בכוחותיה הפנימיים של ביתה, שתוכל להתמודד ולהתפתח ולצמוח בחייה ולעודדה בזמן שנותר לה לחיות לכתוב לה דברים מעומק ליבה. המקרה הרביעי מתאר אינטראקציה של האחות עם אשתו של מטופל נוטה למות, המטיחה בה אשמה נוקבת, שהתדרדרות במצבו של בעלה נובעת משיחתה של אותה אחות עם בעלה, אודות התהליך שהוא חווה לקראת פרידתו מן העולם. מתוך נקודת המבט הטאואיסטית, האחות יודעת בתוך תוכה, כי דיבור כנה ופתוח בין בני זוג אודות הרגשות, המשאלות, החששות והתקוות של כל אחד מהם, יכולה להוות הזדמנות ביניהם לחוות קירבה עמוקה שתישאר חרוטה בליבה לעד. זאת נבדל מבדידות קשה שהמטופל חווה ומתסכול ומצוקה קשים שהאישה חווה לנוכח הפער בדרך בה כל אחד מבני הזוג רואה את הנכון לעשותו כעת. בדומה למקרים הקודמים, האחות תשאל את עצמה, מתוך מבט חומל כלפי האישה, מה מקור התנגדותה ותסכולה. ייתכן שהמקור הוא הפחד שלה מלדבר על הפחד מהמות. ייתכן אף שהאחות לא תוכל להמיס את ההתנגדות הזו (היא או איש מקצוע מתחום הפסיכו-אונקולוגיה) ולא תצליח לפוגג את הפחד מלדבר על הפחד מהמוות עקב אילוצי זמן, או משום שהאישה איננה מוכנה להביט פנימה אל קשיה. במצב כזה, מנקודת המבט הטאואיסטית, האחות תרפה מן האמביציה לפתור את הבעיה. בנוסף, האחות תשאל את עצמה מה קורה לה כשהיא מותקפת וכשמטיחים בה אשמה. האם היא מסוגלת לעמוד במקום הזה? ייתכן ומשפט דוגמת: "זה נורא חשוב לי מה שאת אומרת" או "תודה שהרגשת נוח להגיד לי..." יכולים לאפשר לאחות ולאשת המטופל לפתוח בשיחה כנה ועמוקה ולאפשר לאישה לבטא את פחדיה. אפשר לשאול אותה למשל: "את רואה שמצבו הרפואי הולך ומתדרדר. מעניין אותי לדעת יותר אודות ההאחזות הזאת שלך בנס. האם את מוכנה לספר לי על כך?" ייתכן ששאלה מסוג כזה תהווה הזמנה לשיחה אינטימית שבה תתאפשר התבוננות נוספת של האישה. נקודת המבט הטאואיסטית יכולה להרחיב את יכולותיה של האחות לפגוש את עצמה במצבים הנתפסים בעיניה כמורכבים ומלאי סתירות. ככל שנתבונן יותר ברגשות שלנו במקומות הללו, זיהוי רגשותינו יהיה עבורנו מוכר יותר. נוכל לתרגל תנועה תמידיית בין הדיאלוג עם רגשותינו לבין הקשר שלנו עם רגשות הזולת, וכך נוכל לאט לאט לקבל את רגשותינו ופחות להיבהל מהם.

לשהות באזורים שלא הכל ידוע וברור, התרגול לשהות שם בצניעות וללמוד לשאול שאלות היכולות לפתוח את המבט אל מעבר למובן מאליו והמקובל, זה הוא שעושה אותנו אנשי מקצוע רכים יותר, חומלים יותר, כאלה המוכנים להיות בתנועת התפתחות אישית מתמדת.

ועכשיו אפשר לקרוא את המאמר בשנית מהתחלה. אף פעם אי אפשר להסבירו עד הסוף, כי הטאו שאפשר להסבירו עד הסוף, הוא לא טאו.

תודה רבה למתתיהו שבקבות המפגשים עמו נולד המאמר.

שם מתחזק המבט הטאואיסטי, מבט שאיננו מפצל את המציאות בין טוב לרע, בין צודק ללא צודק, בין נכון ללא נכון, מבט שאיננו מפצל את המציאות הנתפסת בין הניגודים הנאחזים בידי המילים הטעונות המעוררות הזדהות, המבקשת קבלת החלטה ונקיטת עמדה חלקית שאינה מאפשרת מראה שלם יותר, ובתוך כך חוסר יכולת לפגוש את מקור הבעיה המבקשת פיתרון.

המבט הטאואיסטי, הרוחק מכל מה שמפצל את המציאות הנתפסת לרסיסים הנאבקים זה בזה, חותר לתמונה מלאה ושלמה יותר, מתוך ידיעה ששם שוכן הפיתרון וזה מבקש את ההיות בדממה. דווקא הספקות שלנו והנכונות

נספח 1

ההבדלים בין גישתו של המוראליסט לזו של הטאואיסט שעלו מתוך שיחה דמיונית במוחו של סמוליאן (1997), שנערכה ביניהם

טאואיסט	מוראליסט
<p>נותן פירושים רבים ושונים ל"נכון" ול"לא נכון" וכולם יכולים להיות מדויקים לחלוטין ואף סותרים זה את זה. טבעם להיות בתנועה מתמדת תלוית הקשר משתנה, ואינם נקלעים בתוכם של תבניות כובלות.</p> <p>כדי שאדם יקבל אותם הוא חייב לעבור דרך השיפוט הסובייקטיבי שלו.</p>	<p>מדגיש ומבדיל בחדות בין ה"נכון" וה"לא נכון".</p> <p>פרשנותו חד משמעית. הוא מבחין באופן חד בין טוב ורע.</p> <p>ישנם מוראליסטים סובייקטיביים שמכירים בסובייקטיביות של טיעוניהם וישנם כאלה שהם אובייקטיביים. חלק מהאובייקטיביים מזהים למשל, את הטוב עם רצון האל.</p>
<p>מדגיש את הערך של אהבה טבעית, טוב בסיסי, אנושיות, חמלה, אמפתיה, נדיבות פנימית לא כפויה, אהבה הצומחת בספונטניות.</p>	<p>אנחנו בני אנוש וחלק מטבענו הוא טוב וחלקו רע. גם אם אדם בעל רצון טוב ונמשך למעשים טובים, יכולים להיות לו דחפים בזויים ומושחתים, ביטויים לצדדים הרעים שבו.</p>
<p>לכן טוען שהמוסריות כהשקפת עולם, כתפיסה וכציווי, אינה נחוצה. למה אדם צריך שיאמרו לו לעשות משהו שהוא ממילא רוצה לעשות מלכתחילה על פי הכרח טבעו ולא מתוך כפייה (דוגמת: היה נדיב או "והדרת פני זקן")?</p>	<p>לכן טוען המורליסט, שהמוסריות נחוצה, כדי לרסנם.</p>
<p>אי אפשר ללמד טוב לב.</p> <p>יש לוותר על עידוד טוב לב מתוך חובה; ואז יש אפשרות שבני אדם ישיבו לעצמם את אהבתם הטבעית לזולת.</p> <p>נקודת המבט הטאואיסטית אינה עושה שימוש בקטגוריות מוסרי לעומת שאינו מוסרי; נקודת מבט זו רואה את הכיוון של ההיות עצמאי, חופשי ובלתי מוגבל על ידי עקרונות (מוסריים)*.</p>	<p>הטוב דורש משמעת, רגש חובה, הקרבה והתגברות על הצדדים האגואיסטיים.</p>

טאואיסט	מוראליסט
<p>*הטאואיסט רוחק מעיקרון כי העיקרון לעולם סטטי, בלתי משתנה, יוצר נוקשות שלא מאפשרת נוכחות ערנית ברגע החי. יוצא אם כן, שהטאואיסט הוא איש התנועה הבלתי פוסקת.</p> <p>סוקרטס זיהה את המידה הטובה עם ההיות חופשי ועם ההיות אוהב חכמה ואין צורך בחינוך למוסריות. הטוב העלאי מחובר לאינסטינקט טבעי ויש רק לאפשר לו לפרוח מתוך עצם ההיות חופשי.</p> <p>וההיות חופשי, מהו, ישאל הטאואיסט? והתשובה החלקית שהוא ייתן היא לא להיות כבול אל תוך התניות ואוטומטיים עבריים.</p>	
<p>מנקודת המבט של הטאואיסט: אי אפשר להטיף למוסריות.</p> <p>עקרונות המוסר הם הגורם המרכזי לסבל, מכיון שהם מחלישים את הטוב הטבעי שבתוכנו, המתגלה באופן טבעי אם אינו מופרע או כפוי על ידי עקרונות מוסריים או על ידי חוקי מוסר.</p> <p>הטאואיסט מעודד לגילוי ספונטני של אנושיות אינסטינקטיבית, מהי?</p> <p>אדם אנושי הוא מי שהוא בפשטותו שרוי בתוכה של כוונת הלב, לרבות את הטוב. אדם כזה מבין שאין זו חובתו להיות מוסרי כדי לצבור לעצמו נכסים. אם אדם הוא אנושי, לא נחוצה לו החובה המוסרית. השאלה היא: מה הוא שחוסם את אנושיותי מלבוא לידי ביטוי ברגע החי הזה? עצם ההיות אנושי, היא אם כן שאלה מתמדת המתחדשת מרגע לרגע.</p>	<p>המוראליסט דוחף לגישות מוסריות ולהבניה של קודים מוסריים.</p>
<p>אם אדם מאמין שיש לו הזכות והחופש לעשות כל מה שהוא רוצה, יש יותר סיכויים שירצה לעשות את מה שנכון על פי צו הלב האינטואיטיבי, שמחובר אל האהבה הטבעית, הנדיבות הפנימית הלא כפויה.</p>	<p>לאדם אין זכות לעשות כל מה שהוא רוצה. שרירות לב היא אם כן שלילת העמדה המוסרית הבסיסית. יש להתייחס לדחפים הפרימיטיביים של האדם כמסוכנים, אלא אם כן הם נבלמים על ידי התבונה שמתוכה נגזרת החובה המוסרית.</p>
<p>מבדיל בין מוסריות לאנושיות. מדגיש את האהבה לכל אדם וקבלתו כפי שהוא, גם אם הוא חוטא. חותר להבין מדוע האדם חוטא. הוא לא יכנה את החוטא כבלתי מוסרי. הוא יודע שהחטא כשלעצמו מעצם טבעו מאמלל את האדם שביצע אותו ומביע תקווה עמוקה וכנה שלטובתו יפסיק לחטוא.*</p>	<p>קושר בין מוסריות לאנושיות. מי שאינו נוהג במוסריות, בהכרח אינו אנושי.</p>

טאוואיסט	מוראליסט
*הטאוואיסט שם את נקודת המבט על טובתו של הפרט החוטא, בעוד שהמורליסט שם דגש על שלמות וטובת החברה.	
ההגינות/ הכנות/ החובה לעשות משהו אנושי אינם יכולים להיות מצויים, כמו גם האהבה, שאי אפשר לצוות אותה. * *במקום שבו יש אהבה, אין צורך בחובה. ואם האהבה נמצאת במחסור, יש לחקור את מקור החסרון ולא לסלקו בדרכים כפויות ובלתי יעילות כי כל כפייה תשיג לאורך זמן את התוצאה ההפוכה - התפרצות בלתי נשלטת של הרוע הרדיקלי שנדחס פנימה על ידי חוקי המוסר.	הציויי הוא: חובה לנהוג בהגינות גם אם אדם אינו אוהב את זולתו. החובה הכרחית כי אהבה נמצאת תמיד במחסור.

נספח 2

המגן הבלתי נראה

הקדמה:

אותו זה היודע את המפגש עם המגן הבלתי נראה, הוא זה היודע להגן על עצמו ובו בזמן יודע הוא להגן על מי המבקש והנוקק לעזרתו. להגן מפני מה? יש לשאול, והאם זה שמפניו מתגוננים הוא אמיתי או מדומיין, והמגן הבלתי נראה, יש להתמיד ולשאול מהו. ומתוך המקום היודע את המגן הבלתי נראה, הוא יודע את המידה המדויקת של הגשת עזרה לעצמו ולזולתו, כך שאין הוא נזקק לנוסחאות מקובעות, כאלה הקובעות מהי האתיקה הראויה לפעולת הגשת העזרה. הוא יודע אותה בידיעה אינסטינקטיבית, הלא היא הידיעה שאיננה יודעת. על כן יש טעם לשוב וללמוד מהו אותו המגן הבלתי נראה.

פרק 23, פרגמנט 8, צ'ואנג טסה

(תורגם לעברית על ידי מתתיהו גוטרייך מתוך Legge, 1962)

כאשר כל הדברים מכוונים כדי לשמור את הגוף בשלמותו; כאשר המגן הבלתי-נראה מקבל את ההזנה הראויה והוא שומר את התודעה שלמה מפניהן של סכנות בלתי-נראות; וכאשר ישנה תחושה פנימית עמוקה של טיפוח הערכה לכל הנמצאים - כשכל זה אכן מתקיים ובכל זאת פוקדות אותך ההפרעות, הרי שהן מגיעות מן השמים ולא מן האדם. אבל אז לא יהיה בכוחן לחולל שיבוש בסגולה הבאה לך מן השמים או לפלוש פנימה אל המגן הבלתי-נראה של

הרוח; הוא שמור מתוך עצמו בלא צורך בהתערבות. אם יכוון עצמו לשמור אותו - לא יעלה הדבר בידו. זה שאין בו השלמות הפנימית הזאת, והוא יוצא החוצה [מבלי שהוא ער לעובדה שבעצם יציאתו הוא מקווה לקבל את שחסר לו], יציאתו תהיה טעות. הדברים הבאים אליו מן החוץ יפלו אל תוכו ויאחזו בלשדו וכך הוא יתגלגל מכישלון לכישלון בעודו הולך ורוחק מן ההיות ישר מבפנים; הולך ומתעוות. ואם הוא יחרוג בגלוי מחוקי האדם תהיה זו הזדמנות בעבורם להענישו, ואם יעשה זאת בחשאי - ייענש בידי הרוחות. רק זה המבין את טבע היחסים העמוקים עם בני-אדם ורוחות יידע את הראוי לעשותו, מתוך היותו לבד עם עצמו ומתוך שהוא ער לקיומו של המגן הבלתי - נראה של הרוח.

זה היודע מבפנים את חוק חייו הטבוע בתוכו, לא יפעל כדי לחפש לעצמו שם. וזה שחוק חייו נקבע על-ידי החוץ, שואף תמיד להרחיב את אחיזתו בדברים [הראויים בעיניו ולהופכם לקנייניו]. הראשון, האור קורן מתוכו החוצה בכל מעשה רגיל שהוא עושה. השני - סוחר בדברים, ואלה המביטים בו מן הצד רואים כיצד הוא [החמדן] עומד תמיד על קצות אצבעותיו כדי להידמות לאיש נפלא משכמו ומעלה מכל שאר בני-האדם.

זה שאיננו נאחז בדברים, אין להם מקום בתוכו להשתכן בו וכך הוא מוצא עצמו פנוי תמיד להתנועע בחופשיות ולפגוש את המפתיע הבא לקראתו; החלל הפנימי שלו פנוי תמיד למפגש חי עם עצמו ועם האחרים במרחבים הפתוחים שבין שמים לארץ. אין נשק קטלני יותר מן הרצון. אפילו הקרב "מו יָה" נחותה ממנו. אין שודד גדול יותר מהיין והיאנג, דבר בין שמים לארץ לא יוכל להימלט מפניהם. אבל למעשה אין זה הם אשר משחקים את תפקיד השודד - אלא התודעה [שאיננה יודעת את המקום הנכון לה להשתכן בו] היא שגורמת להם להיות כך.

ביבליוגרפיה

- רובינשטיין, ד. (2013א). המניע המפעיל את התיאוריה האתית במקצועות הבריאות בכלל ובסיעוד בפרט. בתוך: ד. רובינשטיין ונ. טבק (עורכות). *אתיקה בסיעוד עכשווי* (עמ' 11-44). תל אביב: דיונון הוצאה לאור מבית פרובוק בע"מ.
- רובינשטיין, ד. (2013ב). תהליכי קבלה של החלטות אתיות. בתוך: ד. רובינשטיין ונ. טבק (עורכות). *אתיקה בסיעוד עכשווי* (עמ' 45-70). תל אביב: דיונון הוצאה לאור מבית פרובוק בע"מ.
- רכס, א. (2009). *אתיקה רפואית, כללים וניירות עמדה*. רמת גן: ההסתדרות הרפואית בישראל הלשכה לאתיקה.
- Broom, A., & Kirby, E. (2012). The end of life and the family: Hospice patients' views on dying as relational. *Sociology of Health & Illness*, 35(4), 499-513. doi: 10.1111/j.1467-9566.2012.01497.x
- Legge, J. (1962). *The Texts of Taoism: The Tao Te Ching of Lao Tzu & The writings of Chung Tzu*. The Sacred Books of China. New York: Dover Publications, Inc.
- Lokker, M. E., van Zuylen, L., Veerbeek, L., Carin C. D. van der Rijt, C. C. D., & van der Heide, A. (2012). Awareness of dying: It needs words. *Support Care Cancer*, 20(6), 1227-1233. doi: 10.1007/s00520-011-1208-7
- Morris, S. M., King, C., Turner, M., & Payne, S. (2015). Family carers providing support to a person dying in the home setting: A narrative literature review. *Palliative Medicine*, 29(6), 487-495. doi: 10.1177/0269216314565706
- Payne, S., Brearley, S., Milligan, C., Seamark, D., Thomas, C., Wang, X., Blake, S., & Turner, M. (2012). The perspectives of bereaved carers on dying at home: The study protocol of 'Unpacking the home: family carers' reflections on dying at home. *BMC Palliative Care*, 11(23), 1-5. doi: 10.1186/1472-684X-11-23
- Pollock, K. (2015). Is home always the best and preferred place of death? *BMJ*, 351, 1-3. doi: https://doi.org/10.1136/bmj.h4855
- Thomas, C., Morris, S. M., & Clark, D. (2004). Place of death: Preferences among cancer patients and their carers. *Social Science & Medicine*, 58(12), 2431-2444. doi: 10.1016/j.socscimed.2003.09.005
- אבן שושן, א. (2004). *מילון אבן שושן המקיף: מחדש ומעדכן לשנות האלפים*. אוצר המילים המקיף של העברית לתקופותיה. ישראל: רפי מוזס, רם- הוצאה לאור בע"מ.
- אתר התזונה TEF <http://www.healing-arts.co.il/recipes> קציצות-ירק-וטופו-של-גורגיקי-הליצן
- דהן, ר. (2016). *קאנט ופריוד, על מקור החוק המוסרי*. תל אביב: הוצאת רסלינג.
- הקוד האתי לאחים ואחיות בישראל, לשכת האתיקה - הסתדרות האחיות והאחים בישראל (2018). עדכון נוסח 1994. נדלה מהאתר: https://www.health.gov.il/UnitsOffice/nursing/Documents/nurse_code_ethics.pdf
- וגנר, נ. וטבק, נ. (2009). אתיקה בסיעוד. בתוך: א. תורן וא. פיקר (עורכות). *מנהיגות בלבן: ניהול סיעוד בבתי חולים*. ירושלים: מאגנס, האוניברסיטה העברית. 340307.
- ווטס, א. (2010). *דאון דרך הנהר*. תל אביב: הוצאת בבל ומשכל הוצאה לאור.
- וולף, ר. (2008). *אתיקה טובה לעסקים*. ירושלים: הוצאת ראובן מס בע"מ.
- חוק החולה הנוטה למות התשס"ו 2005. נדלה מהאתר: https://www.health.gov.il/LegislationLibrary/Zchuyot_03.pdf
- חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו <https://main.knesset.gov.il/Activity/Legislation/Documents/yesod3.pdf>
- סינקלר, ד. (תשע"ו). האוטונומיה של החולה ויהדות ודמוקרטיה בחוק החולה הנוטה למות, התשס"ו-2005. *המשפט, כ"א*, 246-221.
- סמוליאן, ר. (1997). *שתיקת הטאו*. תל אביב: הוצאת מודן.
- צ'ואנג, ד. (2010). *הספר האמיתי של פריחת הדרום*. תרגום מסינית: דן דאור. תל אביב: הוצאת חרגול.
- קאנט, ע. (1986). *ביקורת התבונה המעשית*. תרגום: שמואל הוגו ברגמן ונתן רוטנשטרייך. ירושלים: מוסד ביאליק.
- קאנט, ע. (2001). *ביקורת כוח השיפוט*. תרגום: שמואל הוגו ברגמן ונתן רוטנשטרייך. ירושלים: מוסד ביאליק.

תודה

לאגודה למלחמה בסרטן

על הסיוע בהפצת העיתון ובקיום פעולותיה השונות של העמותה